

1.3 В УМОВАХ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ. ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ У РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД*

Олександр Руснак,
Олександр Сич,
Михайло Юрій

Після приєднання Буковини до УРСР відбулася реорганізація Чернівецького університету. Він був офіційно проголошений радянським державним навчальним закладом. Важливим став і задекларований перехід на українську мову викладання¹. В університеті поряд із біологічним, геолого-географічним, фізико-математичним, філологічним, хімічним створено окремий історичний факультет².

Упродовж 1940–1991 рр. історичний факультет, як і сам Чернівецький університет, двічі переживав процес інтегрування в нову радянську дійсність. Спершу це відбулося 1940 р., після входження Чернівців і північної частини Буковини до складу Української РСР. А вдруге — 1944 р. — з відновленням радянської влади у краї.

Для кращого розуміння сутності змін, які відбулися тоді на історичному факультеті, коротко охарактеризуємо основні перетворення, котрих зазнав сам університет.

Через те, що більшість працівників виїхала до Румунії, виникла гостра проблема з якісним професорсько-викладацьким складом. Цю вимушену прогалину почали заповнювати кадрами з інших регіонів України, а то і взагалі з інших республік СРСР³. На початку співвідношення кандидатів наук, доцентів та загального числа викладачів було 16 до 59. Схожа тенденція спостерігалася й на історичному факультеті⁴.

Попри значні труднощі організаційного характеру й дуже стислі часові рамки (від моменту приєднання регіону до СРСР у червні 1940 р. до початку нового навчального року залишалися лічені місяці), усе ж заняття розпочалися майже вчасно — 605 студентів сіли за парти 1 жовтня 1940 р.

Але вже наступного літа, з початком бойових дій, Чернівецький університет евакуйовано вглиб СРСР (м. Куйбишев, нині — м. Самара), звідки він

¹ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича — 145. Чернівці, 2020. С. 98.

² Чернівецький державний університет: 100 років ЧДУ. Львів, 1975. С. 122.

³ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. Київ, 2005. С. 20.

⁴ Там само. С. 20–21.

повернувся за три роки. Відновлення діяльності університету відбулося 10 жовтня 1944 р. Історичний факультет залишився без змін структури і назви¹.

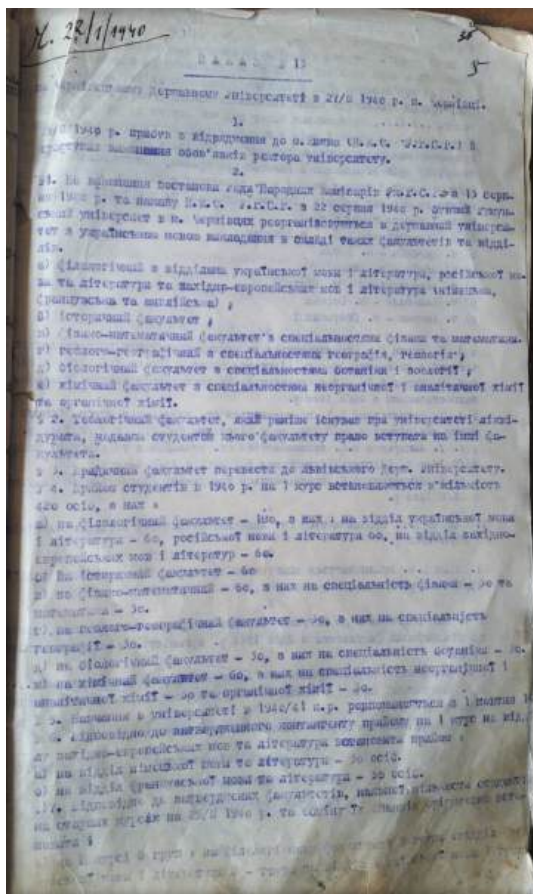
Чи не найбільші труднощі того періоду в житті університетської громади були пов'язані зі скрутним матеріальним становищем періоду повоєнної відбудови. До 1956 р. залишалася плата за навчання, стипендії (та й то мізерні) отримували тільки студенти, які навчалися на «добре» та «відмінно». Усе це на фоні загальної злиденності більшості родин не додавало оптимізму.

Проте спостерігався і значний науковий розвиток. Цілком зрозуміло, що пріоритетними в радянський період були такі напрями, як фізика, хімія, біологія, математика. Але потужна наукова школа в університеті склалася і в гуманітаристиці, зокрема завдяки тогочасному історичному факультету.

Відзначаючи цілу низку суттєвих незаперечних успіхів університету в радянський період, слід згадати й про певні обмеження та втрати, які виникали в тогочасних реаліях.

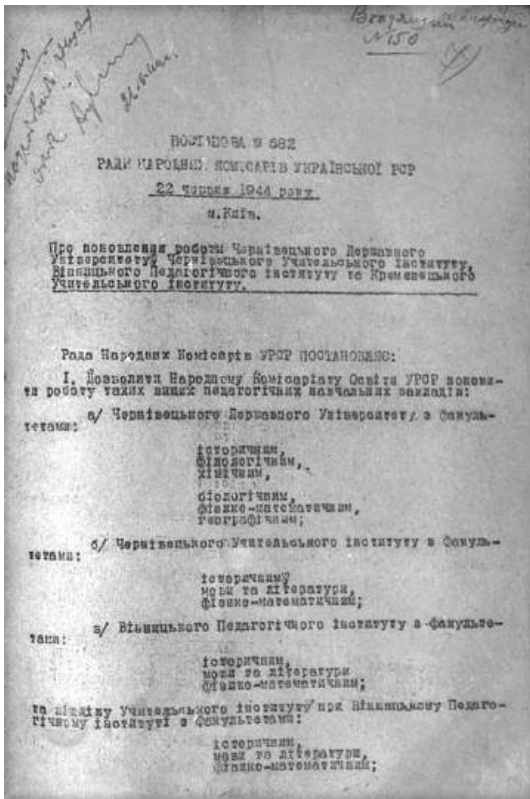
Радянська влада формально оголосила про україномовне викладання навчальних дисциплін, але на практиці значна частина занять проходила російською мовою.

З іншого боку, партійна верхівка намагалася перетворити заклад на слухняне знаряддя свого зміцнення й панування в регіоні. Тож уся

Наказ про реорганізацію колишнього румунського університету в м. Чернівцях у державний університет з українською мовою викладання та відкриття в ньому історичного факультету. 27.08.1940 р.

¹ Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича — 145. С. 98.

Наказ № 682 від 22 червня 1944 р. про поновлення роботи Чернівецького державного університету та історичного факультету в його складі

навчально-виховна й наукова робота базувалася на марксистсько-ленінських комуністичних догмах, які обмежували свободу думки, вільний вияв оригінальних ідей. Тобто університет розвивався у строго регламентованих рамках¹.

Якщо природничі науки, особливо фізика, були значною мірою мілітаризовані, оскільки підпорядковувалися потребам військово-промислового комплексу СРСР, то гуманітарні науки мали завдання переконливо обґрунтовувати, що радянський лад, соціалістична система й монопольна комуністична ідеологія — єдиний правильний шлях для розвитку людства. А отже, увесь навчально-виховний процес мав відбуватися в дусі класо-

вої ненависті до «ідейних ворогів». При цьому за ним здійснювався суворий контроль як з боку компартійних органів, так і з боку спецслужб. А будь-які відхилення від визначених настанов, як-от натяки на хиби існуючої системи, чи прояви незгоди з офіційними поглядами й оцінками призводили до суворой критики, адміністративного, та й навіть кримінального переслідування.

Особливо такі явища спостерігалися у другій половині 40-х — на початку 50-х рр. XX ст., коли багатьох студентів було репресовано за вільнодумні ідеї чи зв'язки з українським національно-визвольним рухом.

Хоча згодом режим став ліберальнішим, але й надалі контроль за ідеологічними «відхиленнями» зберігався, через що як студенти, так і викладачі неодноразово піддавалися критиці й тиску. Саме з ідеологічних міркувань університет із середини 1960-х рр. перестав видавати «Наукові щорічники» та «Наукові записки». Великою мірою ці обмеження вплинули насамперед

¹ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 23.

на історичний факультет, сковуючи творчі пориви обдарованих студентів та викладачів. Як результат – пригнічення і згасання певної частини молодих талантів. Крім того, ці обмеження негативно позначалися на формуванні національної свідомості значної частини молодих спеціалістів.

Але, особливо із середини 1980-х рр., передова, критично мисляча частина студентів і викладачів дедалі більше усвідомлювала абсурдність та приреченість існуючої системи і в умовах «перебудови» виступила активним поборником національно-державного відродження України, демократизації діяльності й самого університету¹.

За клопотанням викладачів і студентів у квітні 1989 р. університету надано ім'я видатного буковинського письменника і громадського діяча Юрія Федьковича².

Отже, у таких далеко неоднозначних обставинах доводилося функціонувати історичному факультету університету в радянські часи, коли, з одного боку, нарощувалася матеріальна база закладу, а з іншого – діяли жорсткі ідеологічні норми, що не давали можливості повністю розкрити навчально-виховний і науковий потенціал великої студентсько-викладацької громади.

Як зазначалося вище, уперше в умовах радянської влади історичний факультет розпочав свою роботу, прийнявши студентів 1 жовтня 1940 р. Після реорганізації університету він відкрився у складі трьох кафедр: історії СРСР, історії стародавнього світу і середніх віків та нової історії³.

Першим деканом факультету призначено доцента Михайла Скавронського. У подальшому деканами в радянські часи були: доценти Іван Кравченко, Валентин Литвинов, Тихон Сопільнюк, Костянтин Ципко, Григорій Габ, Микола Ліщенко, професори Володимир Голобуцький та Юрій Макар (до 1989 р. – доцент).

На початку викладачів було вкрай мало: по одному на кафедрі – крім М. Скавронського, ще А. Крячун і К. Каменський. Та й студентів, що розпочали навчання, – усього 66 осіб, переважно вихідців зі Східної України. Бракувало навчальної літератури, із чим справа почала дещо налагоджуватися після створення в 1947 р. факультетської бібліотеки.

Коли війна перервала роботу університету, то частина студентів і викладачів пішли на фронт, де багато з них загинуло. Зокрема, не повернулися з війни викладачі М. Скавронський і А. Крячун⁴.

¹ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 24.

² Там само. С. 25.

³ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). Чернівці, 2012. С. 18.

⁴ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 93.

Відновлення роботи історичного факультету після евакуації офіційно стартувало 10 жовтня 1944 р. Тоді факультет розпочав навчання 89 студентів, маючи у своєму складі вже 4 кафедри: історії СРСР, історії УРСР, стародавнього світу і середніх віків, нової історії. Щоправда, кафедра історії України 1949 р. ввійшла до складу кафедри історії СРСР.

Діяльність факультету в радянський період за своїм змістом докорінним чином відрізнялася від сучасного й перебувала під низкою факторів, характерних для всього університету того часу. Оскільки, згідно з тодішньою практикою, навчальна, виховна, наукова та громадська робота історичного факультету перебувала під пильним ідеологічним контролем, навчальні програми практично з усіх предметів, наукові дослідження були просякнуті марксистсько-ленінськими догмами, а будь-який відхід від них означав різного виду нагінки, зокрема за вияви так званого українського буржуазного націоналізму¹.

Особливо це було характерно для 40-х – початку 50-х рр. І все ж таки викладачі факультету знаходили шляхи, засоби й методи, щоб давати студентам належні наукові знання, розуміння закономірностей розвитку історичного процесу, готувати їх сумлінними спеціалістами, виховувати їх чесними, віddаними своїй справі, порядними людьми².

Навчальну діяльність забезпечував насамперед професорсько-викладацький колектив, який зростав кількісно і якісно. Якщо на початку 1950-х рр. на історичному факультеті працювало менше ніж 20 викладачів (жодного доктора наук), то в 1990 р. – 47, у тому числі 8 професорів, докторів наук, 31 кандидат наук, серед них 28 доцентів.

Зростала і кількість студентів: із понад 200 на початку 1950-х рр. – до 750 в 1990 р. Якщо в 1945 р. факультет закінчило всього 10 осіб, то в 1950 р. – 54, 1960 р. – 97, 1980 р. – 158, 1990 р. – 168. А загалом за 1945–1990 рр. факультет випустив 4,5 тис. спеціалістів³.

Основним навчальним, науковим і виховним підрозділом факультету були кафедри, кожна з яких від часу відкриття факультету пройшла свій шлях розвитку.

Серед кафедр факультету в радянський період чільне місце посідала кафедра історії СРСР, яка від початку 1960-х рр. називалася кафедрою історії СРСР і УРСР. У різний час її очолювали професори В. Голобуцький,

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 18.

² Там само. С. 18–19.

³ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 93.

Колектив історичного факультету та його випускники в 1950 р.

М. Кравець, І. Гриценко, В. Холевчук, доценти І. Кравченко, К. Мигаль, К. Ципко, М. Ліщенко. Упродовж 1944–1990 рр. на кафедрі працювало до 40 осіб¹.

У 1990 р. на базі цієї кафедри було створено кафедру історії народів Східної Європи (завідувач — проф. Василь Холевчук) та кафедру історії України (завідувач — проф. Павло Михайлина, незабаром доц. Василь Ботушанський)².

Після приєднання Північної Буковини до УРСР у 1940 р. історію України викладали в межах курсу історії Росії та СРСР. У 1944–1949 рр. у Чернівецькому університеті діяла кафедра історії України, яку очолював доцент І. Кравченко. Однак у 1949 р. її включили до складу кафедри історії СРСР, яка мала дві спеціалізації: історію СРСР та історію УРСР.

Під час хрущовської «відлиги» керівництво університету домоглося перейменування кафедри історії СРСР на кафедру історії СРСР і УРСР. Це дало змогу значно розширити викладання української історії та активізувати дослідження в цій сфері³.

¹ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 95.

² Там само. С. 96.

³ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 46.

Колектив історичного факультету та його випускники в 1958 р.

У радянські роки курс історії України та спецкурси читали професори та доценти І. Кравченко, І. Літаш, В. Голобуцький, К. Мигаль, І. Гриценко, М. Ліщенко, Ф. Редько, К. Ципко, П. Михайлина, О. Пастух, Б. Тимошук, М. Кравець, В. Ботушанський, Ф. Яценюк та інші. Лекції з історії України викладалися українською мовою, так само як і більшість лекцій з історії СРСР і Росії¹.

На кафедрі велися значні наукові дослідження з різних питань історії України: українського козацтва (проф. В. Голобуцький), мануфактурного виробництва (доц. О. Пономарьов), заселення Півдня України (доц. Ф. Редько, колишній заступник голови Раднаркому УРСР), повстання Коліївщини (доц. Г. Страхов), вкладу молоді України у розгром фашизму (доц. П. Мельник), розвитку освіти, культури, преси західного регіону України (проф. В. Холевчук, доценти В. Боролюк, Ф. Яценюк), взаємозв'язків України і Прибалтики (доц. О. Добржанський), українсько-молдавських зв'язків (доц. В. Ботушанський)².

Працівники кафедри мали і суттєвий науковий доробок з історії України. Б. Тимошук, О. Пономарьов, В. Ботушанський були

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 47.

² Там само.

Викладачі та випускники кафедри історії СРСР та УРСР. Середина 60-х років XX ст.

співавторами 8-томної «Історії Української РСР»¹. О. Пастух взяв участь у написанні 1-го тому «Історії селянства Української РСР»².

Практично всі (І. Гриценко, Г. Габ, М. Ліщенко, П. Михайлина, О. Пастух, Є. Приходько, О. Пономарьов, Ф. Редько, Г. Страхов, Б. Тимошук і П. Яценюк) взяли участь у написанні колективної монографії «Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область»³.

Том «Чернівецька область» став частиною 26-томної фундаментальної праці «Історія міст і сіл Української РСР». У ньому – 54 нариси про міста, найважливіші селища міського типу й села, 10 довідок про райони, 174 довідки про центри сільських рад.

¹ Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. Т. 1: Первіснообщинний лад. Виникнення і розвиток феодалізму (з найдавніших часів до середини XVII ст.). Кн. 2: Розвиток феодалізму. Наростання антифеодальної і визвольної боротьби (друга половина XIII – перша половина XVII ст.). Київ, 1979; Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. Т. 2: Визвольна війна і возз'єднання України з Росією. Початок розкладу феодалізму та зародження капіталістичних відносин (друга половина XVII–XVIII ст.). Київ, 1979; Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. Т. 5: Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні (1917–1920). Київ, 1977.

² Історія селянства Української РСР. Т. 1. Від найдавніших часів до Великої жовтневої соціалістичної революції. Київ, 1967.

³ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, 1969. 703 с.

Доц. М. Ліщенко на лекції з історії України (середина 70-х років XX ст.)

У довідках розповідається про виникнення й розташування того чи іншого населеного пункту, шляхи сполучення, кількісний склад населення, про господарсько-адміністративні й культурні установи, економіку, охорону здоров'я, освіту, культуру, про історичні пам'ятки та видатних людей, які своїми трудовими подвигами прославляють нашу країну.

Том ілюстрований картами, схемами, фотодокументами, рисунками. Багато ілюстрацій публікується вперше. Для зручності користування томом подано іменний і географічний покажчики, а також словник історичних понять, назв предметів та одиниць виміру, якими раніше користувалися на Північній Буковині.

Робота Чернівецької обласної редакційної колегії проводилася під керівництвом Головної редакційної колегії. Науково-методичне керівництво здійснював відділ історії міст і сіл Інституту історії АН УРСР. Наукове редагування й підготовку тому до друку здійснила редакція «Історії міст і сіл УРСР» Головної редакції Української радянської енциклопедії Академії наук УРСР.

Індивідуальні монографії видали: О. Пономарьов «Розвиток капіталістичних відносин у промисловості України XVIII ст.»¹, І. Гриценко «Економічні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною в XIX — на початку XX ст.»²

¹ Пономарьов О. Розвиток капіталістичних відносин у промисловості України в XVIII ст. Львів, 1971. 184 с.

² Гриценко І. Економічні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною в XIX — на початку XX ст. Львів, 1980.

У руслі наших досліджень хотілось би дещо повніше зупинитися на такій непересічній особистості, як В. Голобуцький, який з 1947 по 1949 рік працював завідувачем кафедри історії СРСР і деканом історичного факультету Чернівецького держуніверситету. Викладав давню і нову історію України та історію українського козацтва.

Докторську дисертацію вчений захистив у січні 1947 р. на тему «Чорноморське козацтво (нарис соціальної історії)». В. Голобуцький на сторінках дисертації виклав порівняно нову концепцію соціально-економічної історії

Нової Січі та Чорноморського війська. Докторська дисертація В. Голобуцького була одним із перших фундаментальних досліджень у цьому напрямі. Варто зауважити, що в радянський період проблема раннього зародження капіталістичних відносин на Півдні України, зокрема на теренах Запорізької Січі, була порушена в українській історичній науці наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років¹. Так, одним із перших зазначеного питання торкнувся дослідник історії Запоріжжя XVII ст. М. Кириченко. Він вважав за можливе говорити про «суто буржуазний характер запорізького господарства, в основі якого лежали товарно-промислові підприємства зимівничанського козацтва та посередницька торгівля»². На цю працю М. Кириченка вказує у своїй досить критичній рецензії на монографію В. Голобуцького «Черноморское казачество» О. Компан. Дорікаючи В. Голобуцькому в тому, що він навіть не згадує книги М. Кириченка, дослідниця зазначає, що в ній порушено низку проблем, аналогічних тим питанням, що розглядаються в монографії В. Голобуцького, але не зазначає, яких саме³. Певно, В. Голобуцький тоді не згадав доробок

**Історія міст і сіл УРСР.
Чернівецька область**

¹ Юсов С. Наукова і педагогічна діяльність В. Голобуцького в роки Великої Вітчизняної війни та в повоєнний період. *Український історичний журнал*. 2006. № 2. С. 96.

² Кириченко М. Соціально-політичний устрій Запорожжя. Харків – Дніпропетровськ, 1936. С. 23.

³ Компан О. Книга про чорноморське козацтво (рец. на: В. А. Голобуцький «Черноморское казачество». Київ, 1956. 415 с.). *Український історичний журнал*. 1958. № 2. С. 143.

М. Кириченка з ідеологічних причин (табу – на згадку про позитивний внесок вітчизняних істориків «золотої доби» української історіографії). Нагадаємо, що монографія В. Голобуцького вийшла 1956 р., а готувалася раніше в умовах значного тиску тоталітарної системи, тоді як О. Компан писала рецензію в умовах хрущовської відлиги (у 1958 р.), після XX з'їзду КПРС. Зазначену прогалину В. Голобуцький заповнив лише в історіографічному вступі до перевидання монографії «Запорізьке козацтво» (1994)¹.

Наступна праця В. Голобуцького, на якій варто зупинитися, – «Росія і визвольна війна українського народу. 1648–1654 рр.»². У книзі висвітлюється боротьба українського народу проти Польщі в період національно-визвольної революції. Зосереджено увагу на укладенні Переяславської угоди і її наслідків для Гетьманщини. Характеризується становище селян. «Сподівання українського селянства, – пише автор, – незважаючи на незліченні жертви, яких воно зазнало, не здійснилися і після Переяславської Ради. Російський самодержавний уряд своїм офіційним актом незабаром після Переяславської ради підтвердив за українською шляхтою всі її станові права»³. Ми вже згадували про тенденційність у висвітленні історичних подій щодо України в працях науковців кафедри СРСР і УРСР радянського періоду. Спостерігається це і в праці В. Голобуцького. «Возз'єднання України з Росією, – пише автор, – сприяло дальшому розвитку української культури»⁴. Не можна також не згадати статтю В. Голобуцького з історіографії: «Проблема козацтва в українській та іноземній історіографії XVI – першої половини XVIII ст.»⁵.

Ключовими напрямками наукових досліджень П. Михайлини стали розвиток міст та містечок України у другій половині XVI–XVII ст.⁶, визвольна боротьба українського народу у другій половині XVI – першій половині XVII ст.⁷, історія українського козацтва та події Визвольної війни середини XVII ст.⁸

¹ Голобуцький В. Запорізьке козацтво. Київ, 1994. С. 64–65.

² Голобуцький В. Росія і визвольна війна українського народу. 1648–1654 рр. Київ, 1954.

³ Там само. С. 87.

⁴ Там само. С. 90.

⁵ Голобуцький В. Проблема козацтва в українській та іноземній історіографії XVI – першої половини XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1960. № 1. С. 109–118.

⁶ Михайлина П. Участь міського населення України у визвольній боротьбі українського народу проти польсько-шляхетського поневолення за возз'єднання з Росією (кінець XVI ст.). Чернівці, 1969. 64 с.; Михайлина П. Міста України в період феодалізму (До питання про становище міст в умовах іноземного поневолення в кінці XVI – першій половині XVII ст.). Чернівці, 1971. 115 с.

⁷ Михайлина П. Визвольна боротьба трудового населення міст України (1569–1654 рр.). Київ, 1975. 260 с.

⁸ Михайлина П. Участь населення міст України у Визвольній війні 1648–1654 рр. *Наукові записки Чернівецького державного університету : 36. робіт аспірантів*. Чернівці : Вид-во Чернів. ун-ту, 1958. Вип. 1. С. 117–152; Михайлина П. Боротьба населення західноукраїнських міст проти польсько-шляхетського поневолення на початковому етапі Визвольної війни українського народу (1648 р.). *Питання історії народів СРСР*. Вип. 3. С. 62–69. Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1966.

Наприкінці жовтня 1981 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня д-ра іст. наук «Становище міського населення України та його участь у визвольній боротьбі українського народу (від Люблінської унії 1569 р. до Визвольної війни 1648–1654 рр.)».

На кафедрі велися й значні наукові дослідження з різних питань історії Буковини. Серед них варто назвати насамперед колективну монографію «Нариси з історії Північної Буковини», де авторами є: В. Ботушанський, А. Глужовський, І. Гриценко, І. Компанієць, В. Курило, М. Кравець, П. Михайлина, Є. Приходько, О. Пастух, О. Романець, Б. Сидор, Б. Тимошук, Ф. Шевченко¹.

У монографії на основі вивчення архівних матеріалів і друкованих джерел висвітлюється історія Північної Буковини з найдавніших часів до її возз'єднання з Радянською Україною у 1940 р. Велику увагу приділено дослідженню слов'янських пам'яток на території краю, єдності історичного процесу на Північній Буковині та інших українських землях у період феодалізму й капіталізму, боротьбі народних мас проти іноземного поневолення, за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з українським народом.

Праця складалася з таких розділів: 1. Первіснообщинний лад на території Північної Буковини; 2. Формування і розвиток феодальних відносин (VI — середина XIV ст.); 3. Розвиток феодальних відносин у другій половині XIV — першій половині XVI ст.; 4. Посилення феодально-кріпосницьких відносин та гніту іноземних загарбників. Боротьба народних мас проти соціального і національного гноблення (друга половина XVI — третя чверть XVIII ст.); 5. Розклад феодально-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (кінець XVIII — перша половина XIX ст.); 6. Північна Буковина в період капіталізму (друга половина XIX — початок XX ст.); 7. Боротьба трудящих за соціальне й національне визволення і возз'єднання з радянською Україною (1917–1940). У монографії зазначається, що для Буковини причиною складності є висвітлення її історії, яка спотворювалася реакційною історіографією, залежно від класових позицій автора, його прагнення захистити й обґрунтувати «історичне право» тієї або іншої держави на володіння краєм².

Усі дискусії щодо належності Буковини тій чи іншій державі, підкреслювалося в монографії, розбиваються завдяки археологічним пам'яткам кінця I тисячоліття до н. е. та першої половини I тисячоліття н. е. Виявлені рештки городищ і селищ V–IX ст. свідчать, що в цей час слов'яни були постійними жителями Буковинського Прикарпаття і Середнього Придністров'я, а їх культура була такою самою, як і інших слов'янських племен

¹ Нариси з історії Північної Буковини.

² Там само. С. 4.

правобережжя Дніпра. Археологічні пам'ятки X – першої половини XIV ст. не лише повністю підтверджують приналежність буковинської території до Київської Русі і Галицько-Волинського князівства, а й свідчать про високий розвиток на ній типової давньоруської культури¹. Підсумовуючи дослідження історії Північної Буковини, автори вказували на важливість возз'єднання північної частини Буковини, Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з УРСР.

Науковими розробками, що стосуються історії Буковини, займалися й інші викладачі кафедри історії СРСР і УРСР – доцент Ф. Редько, доцент О. Пастух, професор В. Холєвчук.

Федір Андрійович Редько в окремій статті розкрив історію боротьби за визволення Буковини від турецьких загарбників у XVI–XVII ст.² Автор зауважував, що Буковина – стародавня українська земля. Після татарської навали в XIII ст. протягом кількох віків Буковина була відірвана від своєї вітчизни. Займаючи південно-західну окраїну нашої Батьківщини, Буковина як і інші західноукраїнські землі, стала ареною численних нападів на турецько-татарських, угорських, польських та австро-німецьких загарбників. Протягом кількох віків населення Буковини зазнавало тяжкого феодално-кріпосницького гноблення та національного поневолення³.

Ф. Редько підкреслював, що турецько-татарські орди з кінця XV ст. здійснювали систематичні походи на південно-західні українські землі. Буковина стала першою жертвою цієї агресії. Упродовж наступних двох з половиною століть турецькі яничари разом із татарськими ордами поневолювали населення Буковини. Від жорстокого гноблення і грабунку селяни з родючих долин і степів втікали в гірські райони Карпат, де могли краще захищатися від турецьких поневолювачів. Як писав Ф. Редько, наприкінці XVI ст. українські козаки під проводом Наливайка та Лободи здійснили кілька успішних походів на Подністров'я проти татар і турків, зайнявши в 1594 р. міста Білгород, Ясси і Сучаву. Буковинські селяни, маючи підтримку козаків, включалися в боротьбу разом із ними проти ненависного ворога⁴.

Історією Буковини займався і П. Михайлина. У своїй статті «До 125-річчя селянського повстання під проводом Лук'яна Кобилиці»⁵ він писав про те, що антифеодальний рух селянства Північної Буковини в першій

¹ Нариси з історії Північної Буковини. С. 8.

² Редько Ф. З історії боротьби за визволення Буковини від турецьких загарбників у XVI–XVII ст. *Наукові записки. Серія історичних наук*. Т. 54. Вип. 3. Чернівці, 1961. С. 94–104.

³ Там само. С. 94.

⁴ Там само. С. 97–99.

⁵ Михайлина П. До 125-річчя селянського повстання під проводом Лук'яна Кобилиці. *Український історичний журнал*. 1974. № 5. С. 135–136.

половині XIX ст., зокрема повстання під проводом Лук'яна Кобилиці, було яскравою сторінкою в історії тривалої боротьби українського народу за своє соціальне й національне визволення¹.

Важлива праця, присвячена історії Буковини, — монографія В. Ботушанського «Становище і класова боротьба селянства Північної Буковини в період імперіалізму»². Автор цілком виправдано почав з аналізу колоніальної політики австро-угорського уряду і впливу останньої на сільське господарство краю. В. Ботушанський підкреслював, що початок імперіалістичної доби позначився в історії західноукраїнських земель, зокрема Північної Буковини, «дальшим посиленням їх споконвічної залежності від австро-угорського капіталу, перетворенням їх у джерело дешевої сировини і ринок збуту промислових товарів. Внаслідок колоніальних методів господарювання Північна Буковина на початку XX ст. залишалася однією з найвідсталіших аграрних окраїн Австро-Угорської імперії»³.

В. Ботушанський переконливо доводив, що капіталізм на початку XX ст. поступово проникав у селянське господарство, викликаючи в ньому певні соціально-економічні зміни. Дрібні сільські виробники дедалі більше втягувалися в товарно-грошові відносини, безперервно розкладаючись на два полярні полюси — селянську буржуазію і сільську бідноту. Незважаючи на численні пережитки кріпосництва, цей процес відбувався в Північній Буковині досить інтенсивно і на кінець досліджуваного періоду вже досяг значних наслідків. За підрахунками автора, пролетарські й напівпролетарські селянські господарства, що мали земельний наділ до 5 га, становили понад 87 %, середні селяни — 8,5 % і селянська буржуазія — 3,9 % загальної кількості селянських господарств⁴. Будучи чисельно незначною, сільська буржуазія, проте, зосереджувала у своїх руках близько третини селянської земельної площі, одну шосту всієї худоби, більшість сільськогосподарських машин і вдосконалених знарядь праці⁵. Цікаві спостереження й висновки наводить В. Ботушанський у зв'язку із соціальним розшаруванням на селі щодо загострення класової боротьби селян проти власної експлуатації. Вказуються найбільш активні регіони, де відбуваються селянські протести.

Декілька статей про аграрні відносини на Буковині та Хотинщині опублікував доц. О. Пастух. Зокрема, це «Становище селянства Буковини в кінці

¹ Михайлина П. До 125-річчя селянського повстання під проводом Лук'яна Кобилиці. С. 135.

² Ботушанський В. Становище і класова боротьба селянства Північної Буковини в період імперіалізму. Київ, 1975.

³ Там само. С. 13.

⁴ Там само. С. 59–60.

⁵ Ботушанський В. Становище і класова боротьба селянства Північної Буковини в період імперіалізму. С. 71.

**Викладачі факультету І. Гриценко, К. Ципко, В. Літвінов,
Є. Черезов, М. Ліщенко. Друга половина 50-х років XX ст.**

XIX — на початку XX ст.»¹, «Діяльність земельних комітетів Хотинського повіту в 1917–1918 роках»² та ін.

Про події на Буковині в роки Першої світової війни та в часи визначення державної приналежності краю в 1918 р. написана робота деканом історичного факультету (1954–1963 рр.), завідувачем кафедри історії СРСР К. Ципком «Боротьба трудящих Буковини за возз'єднання з Радянською Україною»³. Книга відповідала тодішнім ідеологічним стереотипам, які насаджувалися радянським режимом.

Професор В. Холевчук, який вивчав культуру в радянський період, написав кілька монографій із цієї проблематики. Розвиток культури названого періоду на Буковині і в Західній Україні розглядається також і в його статтях. Одна з них — це «Культурно-освітня робота на Буковині

¹ Пастух О. Становище селянства Буковини в кінці XIX — на початку XX ст. *Наукові записки. Серія історичних наук*. Т. 54. Вип. 3. С. 105–117. Чернівці, 1961.

² Пастух О. Діяльність земельних комітетів Хотинського повіту в 1917–1918 роках. *Наукові записки. Серія історичних наук*. Т. 35. Вип. 4. С. 87–119. Чернівці, 1959.

³ Ципко К. Боротьба трудящих Буковини за возз'єднання з Радянською Україною, 1961. 87 с.

в 1944–1958 рр.»¹ У статті йдеться про заходи з виконання розпоряджень і наказів вищих партійних органів з удосконалення роботи культурно-освітніх установ, налагодження й покращення культурно-просвітницької роботи серед населення краю. Зазначається, що провідне місце в культурно-освітній роботі на Буковині належало клубним установам: будинкам культури, сільським клубам, хатам-читальням. Автор також у цифрах подав кількість цих установ, їх зростання з 1944 по 1958 рік, вказав на роль інтелігенції, передусім учителів, у культурно-просвітницькій діяльності.

Наступна стаття професора В. Холевчука «Розвиток науки в західних областях Української РСР у період комуністичного будівництва»². Автор у вступі до статті зосередив увагу на зростанні кількості наукових, академічних установ, починаючи з післявоєнного часу. Також писав про те, що для подальшого розвитку дослідження в галузі природничих і суспільних наук, ефективнішого вивчення та використання природних ресурсів і продуктивних сил, поліпшення підготовки висококваліфікованих кадрів у західних областях Української РСР потрібно було активізувати наукові дослідження й розширити тут мережу наукових установ³. Давалася характеристика вищих навчальних закладів в областях Західної України і їх внесок у розвиток науки.

Досліджуючи становлення й розвиток наукових розробок викладачами кафедри історії СРСР і УРСР у радянський період, не можна оминати такий важливий напрям цих досліджень, як етнологія. Для вивчення цього напрямку етнічної історії важливим є поняття «етнос» і «етнічність», які позначають існування характерних рис етнічних груп або ідентичностей. Саме цими напрямками вивчення як цілісного українського етносу, так і регіональних етнічних груп займалися кандидат мистецтвознавства Т. Бушина і професор Г. Кожолянко. У 1986 р. вийшло науково-популярне видання під назвою: «Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини»⁴. Як пише авторка, народне декоративно-прикладне мистецтво Буковини розвивається у вигляді домашнього ремесла та художніх промислів. Як результат творчої діяльності народних мас, воно тісно пов'язане з побутом, тому й має головним чином прикладний характер⁵. Т. Бушина у своїй книзі прослідковує етапи розвитку декоративно-прикладного мистецтва на Буковині від найдавніших часів до радянського періоду. Порушене питання фронтирності,

¹ Холевчук В. Культурно-освітня робота на Буковині в 1944–1958 рр. *Український історичний журнал*. 1967. № 9. С. 108–112.

² Холевчук В. Розвиток науки в західних областях Української РСР в період комуністичного будівництва. *Український історичний журнал*. 1973. № 11. С. 74–84.

³ Там само. С. 26.

⁴ Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини. Київ, 1986.

⁵ Там само. С. 3.

Викладачі історичного факультету. Зліва направо: Микола Ліщенко, Іван Гриценко, Григорій Габ, Василь Малишко, Олексій Пономарьов, Кіра Мусієнко, Костянтин Ципко, Тихон Сопільнюк, Євген Черезов, Валентин Літвінов, Павло Михайлина, Мамедкесир Алекберлі. 1955 р.

тобто взаємовпливу в розвитку цього мистецтва внаслідок етнічних, культурних, соціальних контактів з іншими етносами, з якими межувало населення Буковини.

Професор Г. Кожолянко викладав нормативні курси: «Етнологія», «Українське народознавство», «Українська етнологія», «Культура та побут населення Українських Карпат», «Матеріальна культура українців», «Методика викладання етнології у вищих навчальних закладах», «Етнографія України». Досліджував походження, матеріальну й духовну культуру українців, українську діаспору в США, Канаді, Росії, Молдові. За час науково-педагогічної діяльності у ЧНУ підготував і опублікував близько 400 наукових та науково-методичних праць. Найбільш значущими виданнями, що належать до радянського періоду, є праці: «Традиционное хозяйство украинцев Северной Буковины» і «Матеріальна культура населення Північної Буковини в кінці XVIII – на початку XX ст.»¹ У монографії «Традиционное хозяйство» йдеться про те, що елементарні потреби людини – у харчуванні,

¹ Кожолянко Г. Традиционное хозяйство украинцев Северной Буковины. Москва, 1979. С. 167; Кожолянко Г. Матеріальна культура населення Північної Буковини в кінці XVIII – на початку XX ст. Київ, 1989.

житлі, одязі – споконвіків зумовлювали пріоритети в господарюванні українців Буковини. Вона була заселена ними з давніх часів, основним заняттям людей були землеробство і тваринництво. Цьому сприяли природно-кліматичні умови, помірний клімат, родючі ґрунти – переважно чорноземи. Проте основні заняття не повністю забезпечували буковинців, тому поширення набули ще й заняття допоміжні: мисливство, рибальство, збиральництво, бджільництво¹. Щодо іншої монографії, то в ній ідеться про те, що матеріальна культура є надзвичайно складним явищем, сформованим у системі різноманітних чинників, які сукупно визначали як етнічні обриси матеріальної культури, так і регіональну її своєрідність – окремі типи, підтипи, варіанти, що відповідають тим об'єктивним умовам, що склалися на території Північної Буковини². Автор зазначає, що особливо рельєфно етнічний образ українців Буковини виявлявся в такому стабільному компоненті матеріальної культури, як житло й поселення³. Г. Кожолянко звертає увагу на те, що певна обмеженість між мешканцями карпатських гір позначилася на характері та типі поселень. Вони були здебільшого безсистемними, розташовувалися на певній відстані один від одного. Звертає увагу автор у праці і на тип забудови двору, його відмінність на рівнинній частині Буковини і гірській, планування хати. Окремо розглянуто особливості народного одягу буковинців, їжі тощо⁴.

Досить непросто розвивалася кафедра історії стародавнього світу і середніх віків, яка була заснована у вересні 1940 р. Після відновлення роботи університету з липня 1944 р. вона увійшла до складу кафедри загальної історії. Потім була відновлена під назвою кафедри стародавньої історії (із серпня 1947 р.). У 1955 р. її було об'єднано з кафедрою історії середніх віків та нової історії під спільною назвою кафедри всесвітньої історії. У 1976 р. вона знову відновила свою діяльність як кафедра історії стародавнього світу і середніх віків.

Завідували кафедрою у різні часи такі вчені: К. Каменський (1940–1941), В. Литвинов (1944–1946), О. Дмитрієв (1946–1951), Є. Черезов (1951–1955, 1976–1981), Г. Кожолянко (1981–1990)⁵.

Матеріали про ранню історію кафедри в 1940–1941 рр. збереглися лише частково. Відомості з Державного архіву Чернівецької області свідчать, що першим викладачем і завідувачем кафедри був К. Каменський. Його призначення відбулося на початку вересня 1940 р. До цього він, імовірно, працював

¹ Кожолянко Г. Традиционное хозяйство украинцев Северной Буковины. С. 157.

² Кожолянко Г. Матеріальна культура населення Північної Буковини в кінці XVIII – на початку XX ст. С. 3.

³ Там само. С. 21.

⁴ Там само. С. 112.

⁵ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 97.

в одному зі столичних вищих навчальних закладів, оскільки в листопаді 1940 р. взяв відпустку за власний рахунок «для поїздки до Києва за своєю родиною»¹. К. Каменський був єдиним представником кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, викладаючи курс історії докласового суспільства. Крім того, упродовж року він читав лекції зі стародавньої історії на п'яти відділеннях філологічного факультету, загальний обсяг яких становив 450 годин.

На жаль, більшість документів Чернівецького державного університету за другий семестр 1940/1941 н. р. не збереглася, ймовірно, вони були втрачені на початку війни. Подальша доля К. Каменського залишається невідомою.

Отже, на той час кафедра історії стародавнього світу та середніх віків складалася лише з одного викладача, який забезпечував викладання профільних дисциплін. Через об'єктивні обставини вона не змогла розвинутися в повноцінний структурний підрозділ, хоча певні передумови для цього існували.

Ситуація суттєво не змінилася й після відновлення роботи Чернівецького державного університету восени 1944 р. На історичному факультеті була створена кафедра загальної історії, яку очолив доцент В. Литвинов. Народжений 1905 р. в Курській області, він, попри російське прізвище, був українцем за походженням. Протягом 1933–1941 рр. працював виконувачем обов'язків доцента стародавньої та середньовічної історії в низці вишів Півдня СРСР. У ЧДУ він викладав ті самі дисципліни, хоча згодом, до виходу на пенсію наприкінці 1967 р., читав лише курси історії середніх віків і методики викладання історії.

Документи перших повоєнних років свідчать, що на кафедрі загальної історії працювали лише троє викладачів. У звіті про науково-дослідну роботу від 10 січня 1946 р. В. Литвинов зазначав: «До складу кафедри минулого навчального року входили: 1. Доцент зі стародавньої історії Литвинов В. К. 2. Кандидат історичних наук Горобець М. А. 3. Завідувач кабінету загальної історії Рузанов А. М.»².

Серед досягнень кафедри В. Литвинов виділив розробку методичних матеріалів для студентів-заочників під назвою «Методичні розробки з історії давнього світу»: «...ця робота обсягом в 4 друкованих аркушів уже опрацьована кафедрою і передана для користування заочникам. Робота має 52 сторінки. Вона замінює програму і, до деякої міри, підручник по історії давнього світу. Значення цієї роботи полягає в тому, що вона в умовах відсутності підручника вказує студенту, як слід працювати над темою, на що слід звернути увагу»³.

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 28.

² Там само. С. 29.

³ Там само.

Університет активно сприяв професійному зростанню викладачів кафедри. Так, 9 грудня 1945 р. асистент-викладач А. Рузанов подав до наукової частини власний план роботи за спеціальністю «Історія стародавнього світу», який за сучасними мірками можна вважати планом здобувача.

Оскільки В. Литвинов не мав наукового ступеня кандидата історичних наук, улітку 1946 р. університет оголосив конкурс на заміщення вакантної посади завідувача кафедри загальної історії та доцента стародавньої історії. У конкурсі взяв участь доцент Ростовського-на-Дону університету, кандидат історичних наук Олександр Дмитрієв (1888–1964 рр.), досвідчений візантолог. 10 жовтня 1946 р. він був обраний на посаду доцента стародавньої історії, а 25 липня 1947 р. – призначений виконувачем обов'язків завідувача кафедри загальної історії. О. Дмитрієв, уродженець Києва, походив із вчительської родини¹.

З 1947 р. він викладав спецкурс «Соціальні рухи рабів» для студентів четвертого курсу історичного факультету. Імовірно, саме завдяки його ініціативі в серпні 1947 р. кафедра загальної історії була розділена на кафедру стародавньої історії, яку він очолив, і кафедру нової історії. За штатним розкладом у першій мали працювати троє викладачів, у другій – четверо.

На той час, окрім О. Дмитрієва, на кафедрі стародавньої історії працював асистент Микита Петриченко, родом із села Трипілья на Київщині, прийнятий на роботу в Чернівецький державний університет у квітні 1947 р. Восени почав викладати курс «Основи археології» для студентів першого – четвертого курсів історичного факультету, проводив практичні заняття з історії стародавньої Греції та Риму, організував студентський археологічний гурток і підготував виставку археологічних знахідок із сіл Шипинці та Біла².

У серпні 1948 р. на посаду викладача, а з листопада – старшого викладача кафедри стародавньої історії було прийнято Лева Шейнкера, уродженця міста Калюс на Поділлі. Він не мав наукового ступеня, але викладав історію первісного суспільства й історію стародавнього Сходу для першокурсників, спецкурси з історії Єгипту та еллінізму для студентів третього – четвертого курсів, а також історію стародавнього світу на заочному відділенні та загальну історію на філологічному факультеті³.

Примітно, що ні О. Дмитрієв, ні Л. Шейнкер, ні М. Петриченко не були членами ВКП(б). Наприкінці 1940-х рр. розпочалася кампанія зі звільнення

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 30.

² Там само. С. 31.

³ Там само. С. 31–32.

осіб, яких вважали «неблагонадійними», особливо тих, хто під час війни перебував на окупованих територіях.

М. Петриченко, який у 1941–1943 рр. мешкав у Києві, після звільнення столиці був мобілізований до Червоної армії, служив кулеметником і розвідником. Проте його все ж зарахували до «неблагонадійних» і 7 серпня 1948 р. він був умовно звільнений через «ідеологічні помилки». М. Петриченко не погодився із цим рішенням і домігся поновлення. Він продовжив читати курс «Основи археології» та організував тижневу археологічну практику в Замості. Але в 1949 р. йому кілька разів призначали й переносили екзамени кандидатського мінімуму з діалектичного та історичного матеріалізму, а 1 вересня 1949 р. його остаточно звільнили. Того ж дня звільнили і Л. Шейнкера у зв'язку з прибуттям нового викладача, який мав науковий ступінь.

Ще в березні 1949 р. на кафедру стародавньої історії прибув спеціаліст-єгиптолог Євгеній Черезов (1912–1988 рр.), уродженець В'ятського краю. У Чернівецькому університеті він спочатку працював старшим викладачем, а з 1950 р. — доцентом кафедри стародавньої історії. Його поява стала значним надбанням для кафедри, факультету та всього університету, хоча він мав репутацію дещо ексцентричної людини — першого й, на жаль, останнього єгиптолога в Україні.

У жовтні 1949 р. до роботи на кафедрі долучилася ленінградка-блокадниця Кіра Жилінська (у заміжжі — Мусієнко, 1922–1990 рр.). Вона обійняла посаду старшого викладача і швидко зарекомендувала себе як чудовий лектор з історії античності та середньовіччя. У перший рік роботи вона викладала курси «Історія Римської республіки», «Історіографія» та «Латинська епіграфіка»¹.

Тим часом О. Дмитрієв завершив написання докторської дисертації і 28 лютого 1950 р. захистив її на історичному факультеті Ленінградського університету. 26 березня 1951 р. ВАК затвердив йому ступінь доктора історичних наук, а 28 квітня того ж року Чернівецький університет обрав його професором кафедри стародавньої історії. 7 червня йому було присвоєно вчене звання професора.

Попри ці досягнення, О. Дмитрієв залишався невдоволеним своїм становищем і ще у 1950 р. звернувся до Головного управління університетів МВО СРСР із проханням перевести його до Сталінградського педагогічного інституту. Він часто хворів і скаржився на неможливість виконувати повне аудиторне навантаження. 6 липня 1951 року він подав заяву про звільнення.

Після його відходу кафедру стародавньої історії очолив доцент Є. Черезов. Однак у 1950–1960-х рр. загальні умови для роботи

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 32.

У музеї етнографії та археології історичного факультету Чернівецького університету.
Середина 60-х років XX ст.

фахівців із давньої історії та античності залишалися складними. У Чернівцях, як і в Україні, класичні напрями історичної науки поступово занепадали через зростаючий тиск із боку так званих директивних органів, що віддавали перевагу компартійній псевдонауці. Одним із проявів цієї тенденції стало скасування в 1955 р. кафедри стародавньої історії та її об'єднання з кафедрою історії середніх віків і нового часу (назва 1953–1955 рр.), унаслідок чого було створено кафедру всесвітньої історії, яка проіснувала понад два десятиліття. За цих обставин розвиток наукових шкіл чи дослідницьких напрямів був практично неможливий. Такий стан справ шкодив і навчально-виховному процесу¹.

Попри несприятливі умови, окремі науковці продовжували дослідження й досягали певних результатів. Наприклад, у 1966 р. К. Мусієнко захистила кандидатську дисертацію на тему «Опозиція в армії Александра Македонського». Викладачі кафедри також забезпечували викладання курсу «Археологія», який певний час читав Є. Черезов. Під його керівництвом, а також за участі інших викладачів кафедри організовувалися археологічні практики, що проходили у складі експедицій наукових установ Москви, Ленінграда, Києва, Львова та Чернівців.

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 33–34.

Центральний корпус Резиденції буковинських митрополитів, у якому в 50–80-х роках XX ст. перебував історичний факультет

Важливу роль у популяризації археологічних знань серед студентів відігравав історичний музей, створений у 1957 р. Його першим завідувачем у 1957–1962 рр. був випускник історичного факультету Іон Винокур (1930–2006 рр.) – відомий український археолог. Він доклав значних зусиль до створення археологічної експозиції музею та організації розкопок на Буковині та Східній Волині. У 1957–1958 рр. під його керівництвом розпочала роботу археологічна експедиція університету, яка спільно із Чернівецьким краєзнавчим музеєм (керівник досліджень Б. Тимошук) проводила розкопки пам'яток черняхівської культури в Борівцях та Киселеві, а також поселень і могильника культури Поянешти-Лукашівка в Круглику¹.

У 1962–1965 рр. археологічні дослідження продовжувалися під керівництвом Ліни Вакуленко, яка згодом стала відомим фахівцем із вивчення старожитностей першої половини I тис. н. е. в Україні. Вона організувала обстеження археологічних пам'яток краю та відкрила низку нових об'єктів.

Значні зміни в археологічній діяльності університету відбулися після приходу на викладацьку роботу Б. Тимошука (1919–2003 рр.) – видатного археолога, дослідника старожитностей Буковини. У 1968–1977 рр. він очолював археологічні експедиції та керував практиками студентів, а до 1979 р. викладав курс «Археологія». Завдяки його зусиллям у Чернівцях сформувалася «Буковинська школа археології», яка виховала цілу плеяду молодих дослідників.

Б. Тимошук розпочав масштабну роботу зі створення археологічної карти Чернівецької області, залучаючи до цього студентів історичного факультету. Крім того, на факультеті діяв археологічний гурток, члени якого разом

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 34.

У читальному залі Наукової бібліотеки Чернівецького університету. 1970-ті роки

із Б. Тимощуком обстежували регіон та відкривали нові археологічні пам'ятки. Знайдені матеріали студенти використовували в курсових і дипломних роботах, а також представляли на студентських конференціях у Києві, Кишиневі та Москві, де їхні дослідження відзначали грамотами та призами¹.

Завдяки його плідній діяльності на ниві археології зі стін університету вийшла ціла когорта вітчизняних науковців, які продовжили справу свого вчителя і наставника. Це Д. Телегін, І. Винокур, О. Приходнюк, Л. Вакуленко, І. Герета, Л. Михайлина, Б. Томенчук, О. Масан, В. Войнаровський, М. Филипчук, С. Пивоваров, М. Ягодинська й інші. Серед багатьох праць варто відзначити монографії: «Слов'яни північної Буковини V–IX ст.», «Твердиня на Пруті», «Давньоруська Буковина X – першої половини XI ст.»² У своїх працях на основі археологічних досліджень Б. Тимошук підтвердив наявність на території Буковини з давніх-давен слов'янських племен тиверців і східних хорватів. Після походу київського князя на ці землі вони стають складовою частиною Київської держави, а в XII – першій половині XIII ст. входять

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 35–36.

² Державний архів Чернівецької області: Довідник «особові фонди і колекції Державного архіву Чернівецької області». Чернівці, 2017. З. Ф. № р-2921. 180 од. зб., 1919–2003. С. 103–104.

до Галицько-Волинського князівства. На значному матеріалі був реконструйований соціально-економічний і культурний розвиток краю в цей період, простежені етапи формування феодальних відносин, виділені основні напрями торговельно-економічних зв'язків місцевих мешканців тощо¹.

У 1976 р. було відновлено кафедру історії стародавнього світу та середніх віків, яку очолив професор Є. Черезов, а в 1981 р. його змінив доцент Г. Кожолянко.

18 жовтня 1979 р. на посаду старшого викладача кафедри історії стародавнього світу та середніх віків була призначена Г. Шаповалова. Разом із Г. Кожолянком вона організовувала та проводила польові етнографічні практики для студентів-істориків. Згодом при кафедрі почала діяти етнографічна експедиція, очолювана Г. Кожолянком. Разом із викладачами Ю. Шестаковим, М. Вишневським і лаборантом В. Демченком він щороку організовував виїзди студентів у гірські райони Чернівецької та Івано-Франківської областей для збору етнографічних матеріалів.

Новий етап археологічних досліджень розпочався після того, як Б. Тимошук перейшов до Інституту археології в Москві. Його учень, співробітник кафедри Любомир Михайлина, продовжив викладання археології та очолював університетські експедиції. У 1979–1991 рр. під його керівництвом проведено низку експедицій, спрямованих на дослідження слов'янських старожитностей регіону².

На початку 1980-х рр. кафедра взяла курс на підготовку фахівців вищої кваліфікації з історії античності, середньовіччя та археології. Цьому сприяли високий рівень викладання відповідних дисциплін та спеціальні курси, які читали професор Є. Черезов, доцент К. Мусієнко, старший викладач Г. Шаповалова, доцент, кандидат мистецтвознавства Т. Бушина, викладач (згодом доцент) Л. Михайлина. Важливу роль у цьому процесі відіграв і декан історичного факультету, доцент (згодом професор) Ю. Макар. Також підтримку надавали відповідні кафедри Московського університету ім. М. В. Ломоносова³.

Кафедру історії нового та новітнього часу організовано 1940 р., але свою діяльність вона розгорнула тільки в повоєнний період. У різні часи її очолювали відомі вчені, професори Сімба Грінберг, Залман Гершов, Мамедкесір

¹ Тимошук Б. Дослідження слов'янських пам'яток на Буковині. *Український історичний журнал*. 1965. № 6. С. 152–154; Тимошук Б. Давні слов'яни на території Північної Буковини. *Український історичний журнал*. 1979. № 6. С. 89–98; Тимошук Б. Північна Буковина в IX–XI ст. *Український історичний журнал*. 1980. № 9. С. 94–100.

² Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 36.

³ Там само. С. 37.

Алекберлі, Іван Теодорович, Вітольд Шаповалов. З 1955 р. вона називалася кафедрою загальної історії, з 1976 р. відновлено попередню назву¹.

На відміну від довоєнного періоду, вже в першому повоєнному навчальному році історичний факультет функціонував у складі чотирьох кафедр: історії стародавнього світу, нової історії, історії СРСР та історії УРСР. Це було зумовлено тим, що факультет не створювався заново, а відновлював свою діяльність, тому в його складі залишалися студенти 2–4-го курсів, що потребувало відповідного кадрового забезпечення для викладання історичних дисциплін. Однак війна, яка ще тривала за межами області, ускладнювала реалізацію навчальних планів у повному обсязі.

Особливо гостро стояла проблема викладацького складу: частина професорів загинула на фронті, інші продовжували воювати. Університет фактично довелося укомплектовувати заново, що призвело до залучення фахівців, які не мали досвіду роботи у вищій школі, а це ускладнювало виконання навчальних планів².

Восени 1944 р. для забезпечення викладання історичних дисциплін на історичному факультеті створили кафедру загальної історії, яка охоплювала курси стародавньої, середньовічної, нової та новітньої історії. Першим викладачем, який читав курс історії нового часу, став кандидат історичних наук Микола Горобець. Він розробив навчальну дисципліну для студентів третього курсу обсягом 108 годин, а також викладав історію нової доби країн Сходу. Однак після його звільнення в 1945/1946 н. р. курс нової історії не читався.

З 1946 р. викладання курсу доручили доценту К. Мигалю, а у квітні 1947 р. – викладачеві Чернівецького військового училища, кандидату історичних наук П. Морочку. Він мав 15-річний досвід науково-педагогічної роботи й отримав посаду доцента та завідувача кафедри нової історії за сумісництвом, ставши її першим керівником. Проте вже в 1947 р. кафедру очолив молодий перспективний історик С. Грінберг, який прибув до університету з Москви.

С. Грінберг доклав значних зусиль для організації роботи кафедри та викладання курсу «Історія країн нового часу». Однак через звільнення П. Морочки в 1948 році він залишився єдиним викладачем, який забезпечував читання всіх дисциплін з нової та новітньої історії³.

У вересні 1948 року на кафедру запросили викладача Чернівецької середньої школи № 1 Георгія Страхова, який викладав історію Англії, Франції

¹ Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників. С. 99.

² Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 68.

³ Там само. С. 69–70.

Викладачі історичного факультету доц. Г. Габ, доц. Є. Приходько, проф. В. Шаповалов, доц. М. Ліщенко, доц. А. Адамович. 80-ті роки XX ст.

та Німеччини на філологічному факультеті, але з 1950 р. перейшов на кафедру історії СРСР, що знову загострило проблему нестачі кадрів.

У грудні 1948 р. Міністерство вищої освіти СРСР направило до Чернівецького університету кандидата історичних наук З. Гершова, який розробив курси історії нового часу та міжнародних відносин. У 1949 р. кафедру підсилив старший викладач Благовещенського педагогічного інституту М. Алекберлі, який почав викладати історію країн Сходу. Здавалося, що кадровий склад кафедри стабілізувався¹.

Однак наприкінці 1940-х — початку 1950-х років у СРСР розгорнулася кампанія боротьби з «космополітизмом», що торкнулася і кафедри. Унаслідок цього С. Грінберг змушений був звільнитися та виїхати до Москви, а в 1954 р. З. Гершова не переобрали на посаду доцента, до того ж його виключили з КПРС через приховування соціального походження.

Після звільнення С. Грінберга обов'язки завідувача кафедри нової історії з 18 червня 1951 р. виконував кандидат історичних наук В. Литвинов. Йому доручили підготовку нового курсу з історії південних і західних слов'ян. Проте невдовзі завідувачем кафедри був призначений М. Алекберлі².

У 1952 р. до кафедри приєднався молодий і перспективний викладач І. Теодорович, випускник історичного факультету Львівського державного

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 70.

² Там само. С. 70–71.

**У методичному кабінеті історичного факультету
М. Алекберлі, М. Ліщенко, К. Мусієнко, О. Пономарьов**

університету імені Івана Франка. З 1 вересня того ж року він розпочав роботу на посаді викладача, читаючи курс історії південних і західних слов'ян, а також спецкурс з історіографії нової історії зарубіжних країн Заходу.

Проте кафедра як окрема структурна одиниця факультету та університету проіснувала недовго. Уже на початку 1955/1956 н. р. її об'єднали з кафедрою стародавньої історії, утворивши єдину кафедру загальної історії¹.

У 1976 р. кафедру відновили як самостійну структурну одиницю факультету, повернувши їй попередню назву – кафедра історії нового та новітнього часу. До її складу ввійшло шість викладачів, а очолив її доктор історичних наук, професор І. Теодорович. Разом із ним працювали доценти А. Адамович, Ю. Макар, В. Шаповалов, а також старші викладачі І. Гойло та Є. Сахновський.

У 1979 р. за конкурсом на посаду викладача було обрано Олександра Сича – випускника історичного факультету ЧДУ (1977 р.), який, попри молодий вік, уже зарекомендував себе як талановитий дослідник і здібний педагог.

У 1980-х рр. викладацький склад кафедри поповнився її випускниками – В. Головіним, В. Фісановим, С. Трояном. Паралельно, на засадах

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 71.

сумісництва, викладацьку діяльність на кафедрі здійснював доцент М. Ляхович, який у 1967–1996 рр. обіймав посаду проректора університету з навчальної роботи.

Про академічну спрямованість кафедри в 1960–1970-х рр. можна судити за тематикою спецкурсів і спецсемініарів, серед яких: «Крах колоніальної системи в Африці» (М. Межевич); «Історіографія нової історії» (І. Теодорович); «Історія І Інтернаціоналу» (В. Шаповалов); «Внутрішня політика США після Другої світової війни» (М. Межевич); «Історія західноєвропейського мистецтва» (С. Десятков); «Колоніальний поділ Африки» (Є. Сахновський); «Боротьба за переділ світу і міжнародні відносини на рубежі XIX–XX ст.» (В. Шаповалов)¹.

Кафедра також забезпечувала викладання окремих дисциплін на факультеті іноземних мов. Наприклад, І. Гойло читав курс «Географія, історія та культура Німеччини», О. Сич упродовж 12 років викладав курси «Географія, історія та культура Англії» та «Географія, історія та культура Франції», а С. Троян – курс всесвітньої історії².

Викладачі кафедри брали активну участь у громадському житті. Зокрема, В. Шаповалов, Є. Сахновський, І. Гойло, О. Сич і С. Троян були відомими лекторами-міжнародниками в місті й області. О. Сич також відзначався як один із найкращих кураторів університету, про що неодноразово писала університетська газета.

У 1987–1991 рр. кафедру очолював професор В. Шаповалов, після нього – професор Ю. Макар.

Проведення наукових досліджень було важливою складовою педагогічної роботи кожного викладача історичного факультету, у тому числі й кафедр, що працювали над проблеми всесвітньої історії різних періодів.

Проте в перше післявоєнне десятиліття наукова діяльність чернівецьких істориків у цьому напрямі була не дуже активною. Слушне пояснення цьому дав чернівецький дослідник, доц. В. Холодницький, який зазначив, що «в тодішніх умовах всезагального контролю за друкованим словом публікація результатів наукових досліджень була вкрай обмеженою... Такий жорсткий пресинг із боку державних і партійних органів на науку призводив до появи чималого страху серед науковців і не сприяв розкріпаченню творчої думки викладачів кафедр гуманітарних дисциплін. У цих умовах оптимальним виходом для них, очевидно, було мовчання. Досягнувши певного наукового рівня, вони, так би мовити, «залягали на дно»... У такій

¹ Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). С. 75.

² Там само. С. 78–79.

Викладачі історичного факультету. Середина 60-х років XX ст.

обстановці більшість науковців вважала за краще бути критикованими за недостатню увагу до наукової роботи, але залишатися при виконанні своїх обов'язків, ніж бути підданими критиці за відхід від ідеологічних постулатів і позбутися роботи. Тому не випадковий факт наявності порівняно незначної кількості наукових публікацій серед представників історичного факультету...»¹. Ненабагато кращою ситуація на науковій ниві залишалася і в період так званої хрущовської відлиги. Попри вказані обставини, наукова робота на історичному факультеті все ж таки мала місце й, зокрема, у царині всесвітньої історії також.

Є. Черезов займався соціально-економічною історією стародавнього Єгипту. Був учнем видатного радянського сходознавця, академіка В. Струве, під науковим керівництвом якого захистив кандидатську дисертацію у Ленінградському університеті. Із часом він став доволі відомим, у тому

¹ Холодницький В. Становлення та діяльність кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького державного університету в 1940–1955 рр. *Історична панорама : збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. Вип. 6. С. 93. Чернівці : Видавництво Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича «Рута», 2008.

Титул книги Б. Тимошука «Дорогами предків». 1968 р.

числі за межами Радянського Союзу, єгиптологом. Був одним із небагатьох у Європі знавців давньоєгипетської мови. Його наукові здобутки в царині єгиптології отримали міжнародне визнання, він був обраний почесним членом Інституту єгиптології Карлового університету (Прага) та почесним доктором Каїрського університету. У 1970 р. захистив в Інституті історії АН СРСР докторську дисертацію «Техніка сільського господарства стародавнього Єгипту», а в 1973 р. отримав звання професора. Опублікував низку статей у такому поважному виданні, як «Вісник

стародавньої історії».

З жовтня 1949 р. на історичному факультеті почала працювати ще одна представниця лєнінградської історичної школи – К. Мусієнко, яка під науковим керівництвом знаного радянського фахівця з античної історії С. Ковальова досліджувала політичну боротьбу у війську Александра Македонського. У 1966 р. вона успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Опозиція в армії Александра Македонського». Вона є авторкою низки статей із проблематики доби еллінізму¹.

Проблеми античності та історії середніх віків привертати увагу й інших чернівецьких істориків. Так, проф. О. Дмитрієв, який був учнем славнозвісного, ще дореволюційного науковця-візантиніста, академіка Ф. Успенського, цікавився соціальними рухами в Римській імперії, історією раннього християнства, взаємостосунками слов'ян і Візантії. У 1950 р. захистив докторську дисертацію на тему «Соціальні рухи у Римській імперії у зв'язку з навалом варварів».

Середньовічна історія країн Центральної Європи, зокрема Румунії, стала предметом наукового зацікавлення доц. М. Горобця. Останній навіть

¹ Мусієнко К. Боротьба народів Середньої Азії та Індії проти македонського завоювання. *Наукові записки Чернівецького держуніверситету*. Т. 54. Вип. 3. С. 252–263. Чернівці, 1961.

розпочав роботу над докторською дисертацією з історії Румунії, але не зміг її закінчити через хворобу і звільнення з університету.

Уже згаданий С. Грінберг, який свого часу захистив в Інституті історії АН СРСР дисертацію на тему «Вступ Болгарії у Першу світову війну», продовжував вивчення історії балканських країн і в Чернівецькому університеті. Про його вагомий науковий здобуток з болгаристики свідчить той факт, що у 1949 р. він отримав запрошення від директора Інституту слов'янознавства АН СРСР академіка Б. Грекова взяти участь у роботі над колективною працею «Історія Болгарії», яка мала бути закінчена до кінця 1950 р. Із цією метою С. Грінбергу було надане наукове відрядження до Москви терміном на три місяці (з грудня 1949 р. по лютий 1950 р.)¹.

З. Гершов займався американістикою. Свого часу він захистив у Ленінграді кандидатську дисертацію на тему «Американська політика нейтралітету в 1914–1917 рр.» і, працюючи в Чернівецькому університеті, продовжив вивчення різних аспектів зовнішньої політики США доби імперіалізму, зокрема на Далекому Сході наприкінці XIX – на початку XX ст., англо-американські відносини на початку XX ст. тощо. У 1949 р. він підготував статтю «З історії імперіалістичної експансії в роки Першої світової війни».

Предметом наукових інтересів В. Литвинова стає історія Румунії новітнього часу, зокрема історія Буковини. За досить короткий період часу він підготував і захистив кандидатську дисертацію «Аграрна реформа на Буковині в період румунської окупації», і у вересні 1949 р. вчена рада Інституту історії України АН УРСР присвоїла йому вчене звання кандидата історичних наук. До кінця 1950-х рр. ним було завершено написання наукової праці «Становище селянства в боярській Румунії в 1918–1938 рр.» обсягом 15 друкованих аркушів.

У 1960-ті рр. розпочинає свою наукову діяльність В. Шаповалов, який спеціалізувався на вивченні різних аспектів історії Четвертої республіки у Франції, зокрема її економічного розвитку, соціально-економічного стану робітничого класу та його страйкової боротьби на захист своїх прав після Другої світової війни². У 1964 р. він захистив кандидатську дисертацію «Боротьба французького робітничого класу за безпосередні економічні вимоги і захист демократичних свобод (1951–1955)». У 1970-ті рр. продовжував свої

¹ Холодницький В. Становлення та діяльність кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького державного університету в 1940–1955 рр. С. 91.

² Шаповалов В. Погіршення економічного становища робітничого класу Франції у 1951–1955 рр. *Наукові записки Чернівецького держуніверситету*. Чернівці, 1961. Т. 54. Вип. 3. С. 209–22; Шаповалов В. Подъем забастовочной борьбы во Франции летом и осенью 1955 г. *Вестник МГУ*. 1965. № 4. С. 19–34; Шаповалов В. Забастовочная борьба во Франции в августе 1953 года. *Тезисы докладов XX научн. сессии ЧГУ. Секция историч. наук*. Черновцы, 1964. С. 55–59.

дослідження в цьому напрямі¹, закономірним підсумком яких став захист у 1980 р. в Московському державному університеті докторської дисертації на тему «Боротьба французького робітничого класу за соціальний прогрес і демократію в роки IV Республіки».

Поступово атмосфера в радянському суспільстві змінювалася. У 1970-х і на початку 1980-х рр. ідеологічний тиск дещо послаб, зокрема з огляду на «політику розрядки міжнародної напруженості». Обов'язкові згадки в історичних творах праць класиків марксизму-ленізму та промов Генерального секретаря КПРС, як і матеріалів з'їздів і пленумів ЦК партії, набували все більш формального, нерідко суто ритуального характеру. Урізноманітнювалася тематика історичних досліджень із всесвітньої історії. Почали виходити друком, так би мовити, нестандартні, нехарактерні для радянської історичної науки, твори (наприклад, Лева Гумільова «Пошуки вигаданого царства» та «Етногенез і біосфера Землі»; Миколи Яковлєва «1 серпня 1914» та деякі інші). Для радянських істориків ставали доступними твори їх зарубіжних колег, переклади яких російською мовою помітно зростали. За цих умов наукова робота чернівецьких істориків також помітно поживалася.

Головними темами наукової уваги професора І. Теодоровича була доля слов'янських народів, насамперед польського, у контексті політичного суперництва великих держав у роки Першої світової війни². Низку своїх наукових розвідок він присвятив становищу слов'янських народів в імперії Габсбургів³.

¹ Шаповалов В. Загальний страйк 28 квітня 1954 р. у Франції. *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. 1970. Вип. 11. С. 78–86; Шаповалов В. Становище робітничого класу Франції в період Четвертої республіки. *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. 1972. Вип. 14. С. 101–114; Шаповалов В. До питання про профспілковий розкол 1947 року у Франції. *Питання нової та новітньої історії*. Вип. 17. 1973. С. 84–92; Шаповалов В. Економічний розвиток Франції у період Четвертої республіки. *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. 1974. Вип. 19. С. 77–87; Шаповалов В. Всеобщая забастовка французских шахтеров осенью 1948 г. *Французский ежегодник*. 1972. Москва : Наука. 1974. С. 76–87; Шаповалов В. Рабочий класс Франции в борьбе за повышение жизненного уровня и демократические свободы в 1949–1950 гг. *Вопросы новой и новейшей истории. Респ. межвед. науч. сб.* 1982. Вып. 28. С. 36–44.

² Див., напр.: Теодорович І. З історії революційної боротьби польського народу в роки першої світової імперіалістичної війни. *Наукові записки ЧДУ, серія істор. наук*. Вип. 1, 1956. С. 126–154; Теодорович І. Питання відновлення незалежності Польщі у сучасній історіографії. *Український історичний журнал*. 1963. № 3. С. 123–128; Теодорович І. Попытка центральных держав вызвать восстание в Королевстве Польском в начале первой мировой войны : тезисы доп. VI Української славистичної конференції. Чернівці, 13–18 жовт. 1964. С. 261–262; Теодорович І. Критика В. І. Леніним політики центральних держав у польському питанні (1914–1916 рр.). *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. 1970. Вип. 10. С. 3–14; Теодорович І. «Польська політика» монархії Габсбургів на початку першої світової війни (1914–1915 рр.). *Українське слов'янознавство. Респ. міжвід. наук. збірник*. 1973. Вип. 8. С. 61–70.

³ Теодорович І. Национальное возрождение и освободительное движение восточных славян империи Габсбургов: конец XVIII — начало XX века. *Вопросы новой и новейшей истории стран Европы и Северной Америки*. Киев, 1992. С. 3–22; Теодорович І. До питання про національно-об'єднавчі і визвольні прагнення слов'янських народів монархії Габсбургів (1900–1914 рр.). *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. 1972. Вип. 14. С. 82–92; Теодорович І. Загострення національних протиріч в Австро-Угорщині напередодні першої світової війни (1912–1914 рр.). *Наукові записки ЧДУ. Серія іст. наук*. Т. 54. Вип. 3. 1961. С. 198–208.

Викладачі та випускники кафедри загальної історії. Середина 60-х років XX ст.

До речі, глибоке знання цієї проблематики вельми позитивно позначилося на змісті його лекцій з курсу «Історія південних і західних слов'ян», зробивши їх справді оригінальними й цікавими. Особливу увагу науковця привертала складні й неоднозначні перипетії дипломатичної боротьби та військово-політичного протистояння у роки світової війни 1914–1918 рр.¹ Його напрацювання із цієї проблематики були високо оцінені колегами-істориками, тому не випадково він став одним з авторів колективної монографії, виданої в Москві до 50-річчя закінчення Першої світової війни². Цілком логічно, що згодом І. Теодорович почав дослідження передісторії і Другої світової війни³.

¹ Теодорович І. Німецько-австрійські «експерименти» імперіалістичного миру в роки першої світової війни (1914–1915 рр.). *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. Вип. 4. 1967. С. 169–178; Теодорович І. Попытка империалистического сговора правящих кругов США с центральными странами в начале первой мировой войны (август – декабрь 1914 г.). *Тезисы докладов XXIII науч. сессии ЧГУ. Секция ист. наук*. 1966. С. 82–85; Теодорович І. Плани империалистической «Срединной Европы» в меморандуме австрийских правящих кругов 1915 г. *Тезисы докладов XXI науч. сессии ЧГУ. Секция ист. наук*. Черновцы, 1965. С. 66–69.

² Теодорович І. Разработка правительством Германии программы завоеваний на Востоке в 1914–1915 гг. *Первая мировая война 1914–1918*. Москва : Наука, 1968. С. 108–120.

³ Теодорович І. З історії і ідеологічної підготовки німецької агресії проти Польщі в 1919–1939 рр. *Питання нової та новітньої історії. Міжвід. наук. збірник*. Вип. 6. 1968. С. 67–78; Теодорович І. 1939 год: второй Мюнхен или война. *Питання історії нового та новітнього : зб. наук. статей*. Чернівці, 1995. Вип. 4. С. 83–93.

Проф. І. Теодорович і доц. Ю. Макар на славистичній конференції в Ужгороді. 1982 р.

Як науковцю, йому були притаманні такі риси, як наукова сумлінність, критичність, об'єктивність, принциповість, ретельність у роботі з джерелами. Він мав «широкі, енциклопедичні знання, але зовнішні обставини часто не дозволяли йому друкувати те, що він міг би написати. Задовго до горбачовської перебудови від нього можна було почути гострі оцінки Брестського миру,

укладеного більшовиками»¹ або маловідомі тоді факти про знищення австрійською владою тисяч українців і русинів у концтаборах Талергоф і Терезін. Однак з огляду на пануючу тоді в СРСР хибну політкоректність стосовно так званих країн соціалістичної співдружності у Центрально-Східній Європі та ідеологічну заангажованість радянської академічної спільноти І. Теодорович не мав можливості оприлюднити у вигляді монографій чи наукових статей багато чого із зібраного ним архівного матеріалу та власних міркувань.

Глибоко досліджуючи історію війни 1914–1918 рр. і міжнародних відносин на теренах історичного буття слов'янських народів, Іван Михайлович, по суті, заклав основи наукової школи слов'янознавства та вивчення Першої світової війни в Чернівецькому університеті. З проблематики останньої під його науковим керівництвом захистили кандидатські дисертації такі чернівецькі науковці, як Є. Сахновський і В. Фісанов.

У царині славістики, насамперед полоністики, крім проф. І. Теодоровича, плідно працював Ю. Макар, який після аспірантури в Київському державному університеті захистив кандидатську дисертацію «Варшавське збройне повстання 1944 р.» (наук. керівник — проф. І. Кандюба). У 1980 р. у КДУ захистив докторську дисертацію «Революційні перетворення в Польщі (1944–1949)».

Іван Гойло цікавився історією чехів і словаків, а саме трактуванням ключових моментів їхнього історичного минулого в чехословацькій історіографії².

¹ Буркут І. Перші Теодоровичевські читання. *Буковинський журнал*. 2003. № 3–4.

² Гойло І. Проблема федерацій та конфедерацій у Центрально-Східній Європі першої половини XX ст. у сучасній історіографії. *Питання історії нового та новітнього часу*. Вип. 4. Част. 2. Чернівці, 1995. С. 171–183; Гойло І. Джерела до історії Словаччини XVI — першої половини XVII ст. *Середньовічна*

З огляду на зростаючу популярність слов'янознавчих студій серед радянських істориків викладачі й аспіранти кафедри історії нового та новітнього часу (І. Теодорович, Ю. Макар, Є. Сахновський, І. Гойло, а згодом О. Сич, В. Фісанов, Ю. Шестаков та ін.) регулярно брали участь у роботі Всесоюзних славистичних конференцій.

**Професори Й. Сирота та І. Теодорович.
80-ті роки XX ст.**

А в червні 1975 р. Чернівецький університет став місцем проведення VII Всесоюзної наукової конференції істориків-славистів. Ініціатором і одним із організаторів цього поважного наукового заходу був проф. І. Теодорович, адже саме завдяки його зусиллям і авторитету конференцію було вирішено провести в нашому університеті. Учасникам цього успішно проведеного наукового форуму надовго запам'яталася буковинська гостинність і культурно-пізнавальна програма (знайомство з архітектурним ансамблем університету, екскурсія містом, поїздка до Вижниці та бази відпочинку в с. Виженка).

Як вже згадувалося вище, ще одним напрямом наукових досліджень у царині всесвітньої історії стало вивчення різних аспектів історії Першої світової війни. У 1970-х рр. до цього долучився здібний науковець Євген Сахновський, який досліджував стан громадської думки та зміст британської пропаганди під час Першої світової війни. Деякі його публікації привернули увагу навіть поважних журналів союзного значення¹. Під науковим керівництвом проф. І. Теодоровича він підготував і в 1982 р. захистив в Ужгородському державному університеті кандидатську дисертацію «Югослов'янське питання в громадській думці Великої Британії періоду Першої світової війни». Проте й після захисту він продовжував плідно займатися проблематикою історії

Європа: погляд з кінця XX ст. : матеріали наук. конф. (Чернівці, 16–18 берез. 2000). С. 172–177; Гойло І. Проблема типізації характеру національної та демократичної революції в чехословацькій історіографії 50-х років. Питання нової та новітньої історії. Вип. 2. Чернівці, 1993. С. 287–316; Гойло І. Социально-экономические преобразования 1944–1948 гг. в ЧСР в освещении Чехословацкой историографии. Вопросы новой и новейшей истории стран Европы и Северной Америки. Киев, 1992. С. 110–124.

¹ Сахновский Е. Корфская декларация 1917 года и буржуазное общественное мнение Великобритании. Советское славяноведение. 1979. № 5. С. 29–44.

Значок учасника VII Всесоюзної конференції істориків-славистів у Чернівцях. 1975 р.

Першої світової¹. Паралельно із цим Є. Сахновський почав серйозно досліджувати проблеми методології історії, опублікувавши – щоправда вже в пострадянський період – цілу низку цікавих статей². Деякі з них були надруковані й у зарубіжних виданнях³.

З 1980-х рр. на історичному факультеті починає наукову роботу нове покоління дослідників проблем всесвітньої історії.

Олександр Сич започаткував наукові дослідження в нових для нашого університету напря-

мах – канадознавстві та іммігрантознавстві (див. докладніше в підрозділі «Канадознавство»).

Політико-юридичною основою для вивчення етнічних груп в історії Канади стало співробітництво Чернівецького та Саскачеванського (м. Саскатун, Канада) університетів. Це дало змогу викладачам О. Сичу, Ю. Макару,

¹ Сахновський Є. Таємниці Веллінгтон-Хауз: діяльність Британського бюро воєнної пропаганди (1914–1916 рр.). *Питання нової та новітньої історії країн Європи та Північної Америки*. Вип. 2. Ч. 1. Чернівці, 1993. С. 77–93; Сахновський Є. Национальные проблемы Австро-Венгрии в освещении британской публицистики накануне и в годы первой мировой войны 1914–1918 гг. *Вопросы новой и новейшей истории стран Европы и Северной Америки*. Киев, 1992. С. 56–65; Сахновський Є. Неизвестная война: Колониальная экспансия Южно-Африканского Союза в 1914–1918 гг. *Європейська політика: від регіональних конфліктів до Першої світової війни*. Зб. наук. статей. Чернівці, 1995. С. 25–43; Сахновський Є. Мобілізація інтелекту: британська зовнішня пропаганда на початку Першої світової війни. *Історична панорама*. 2015. Вип. 21. С. 34–47.

² Сахновський Є. Правда чи істина? Методологічні орієнтири пострадянської історіографії. *Питання історії нового та новітнього часу*. Вип. 4. Част. 2. Чернівці, 1995. С. 204–214; Сахновський Є. У пошуках «справжньої правди»: методологічні стереотипи пострадянської історіографії. *Буковинський журнал*. 1995. № 3–4. С. 81–96; Сахновський Є. Середньовіччя як об'єкт альтернативних методологій історичного пізнання. *Середньовіччя Європа: погляд з кінця XX ст.*: матеріали наук. конф. (Чернівці, 16–18 берез. 2000). Чернівці, 2000. С. 24–28; Сахновський Є. Українська історіографія: логіко-гносеологічний аналіз поняття. *Українська історична наука на порозі XXI століття*. Т. 1. С. 128–132. Чернівці, 2001; Сахновський Є. Структура історичного пізнання. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: зб. наук. статей. Чернівці, 2001. Т. 8. С. 197–205; Сахновський Є. Семіотика як метод гуманітарних наук. *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*. Вип. 2. С. 217–225 Київ, 2006; Сахновський Є. Методологія історії в радянській історіографії. *Історична панорама*. 2004. Вип. 1. С. 36–45.

³ Сахновський Є. Сучасна українська історіографія. *Український історик*. Т. 38. Ч. 1–4. С. 118–123. Нью-Йорк, 2001. ; *K otazke metodologie vyskumu. Politicke vedy*. Bratislava, 1999. R. 2. S. 159–171; Covered with the veil of scientific messianism: The Roots of scientism in Soviet historiography. *Historicke Rozhlady*. Trnava, 2005. R. II. S. 279–302.

Є. Сахновському працювати безпосередньо в канадських архівах і бібліотеках, встановлювати ділові контакти з провідними канадськими вченими¹.

Володимир Фісанов досліджував проблеми дипломатичної історії Першої світової війни та історію міжнародних відносин міжвоєнного періоду. У 1987 р. він захистив кандидатську дисертацію «Чехословацьке питання в політиці Великобританії у роки першої світової війни» (науковий керівник — проф. І. Теодорович). Продовжуючи свої наукові студії, почав поглиблено вивчати зовнішньополітичний курс США стосовно Австро-Угорщини та народів, які входили до її складу, в роки світової війни 1914–1918 рр. Вагомим підсумком його понад десятилітньої роботи над цією темою стало видання монографії² та захист у 2000 р. докторської дисертації «Політика США щодо Австро-Угорщини у роки Першої світової війни» (науковий консультант — проф. Ю. Макар).

Сергій Троян досліджував проблеми ідеології і практики німецького колоніалізму та зовнішню політику Німеччини наприкінці XIX — на початку XX ст. Під керівництвом проф. В. Шаповалова підготував і захистив в Ужгородському університеті в 1990 р. кандидатську дисертацію на тему «Політична боротьба в Німеччині з питань колоніальної політики (1871–1890 рр.)». У наступні роки продовжував наукову розробку означеної теми.

Отже, дослідження чернівецьких науковців у царині всесвітньої історії були помічені спільнотою радянських істориків. Невипадково, що про це повідомлялося в одному із центральних загальносоюзних історичних журналів³. Після доволі довгої перерви (фактично з 1960-х рр.) публікації чернівецьких істориків почали з'являтися в провідних історичних журналах і щорічниках⁴.

Таким чином, хоча в радянський період умови для розвитку історичної науки були досить специфічними, існував жорсткий ідеологічний тиск, а можливості для творчого самовираження були обмеженими, все ж вдалося досягти певних здобутків. Найголовніше, що історичний факультет розвивався як окремий структурний підрозділ, сформувався кваліфікований кадровий склад кафедр, історичну освіту в цей час здобули тисячі випускників, розвивалися наукові дослідження, які значною мірою були продовжені вже в умовах незалежної України.

¹ Чернівецький Національний університет імені Юрія Федьковича — 145. С. 143.

² Фісанов В. Програне суперництво (США та Австро-Угорщина у Центральній Європі в роки Першої світової війни). Чернівці : Золоті литаври, 1999. 264 с.

³ Сахновский Е. О научно-исследовательской работе кафедры новой и новейшей истории Черновицкого государственного университета. *Новая и новейшая история*. 1985. № 5. С. 213–214.

⁴ Сахновский Е. Миссия Сомерсета Моэма в Россию в 1917 г. *Новая и новейшая история*. 1987. № 5. С. 173–186; Сыч А. Английская дипломатия и страны Восточной и Юго-Восточной Европы в конце XVI в. *Средние века*. Вып. 54. Москва : Наука, 1991. С. 151–168.